

Суворова А. О. – аспірант кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7508-290X>

Психологічні механізми реалізації тактичних прийомів під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих із вадами психофізичного розвитку

Наукова стаття присвячена висвітленню актуальних питань, що виникають у слідчих підрозділах Національної поліції України під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку. Метою статті є дослідження змісту характеристики неповнолітньої потерпілої особи з вадами психофізичного розвитку, розкриття сутності психологічних механізмів реалізації тактичних прийомів за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку під час проведення слідчого експерименту, а також досягнення наукового результату у вигляді теоретичних положень і практичних рекомендацій їх застосування. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод, що сприяє розумінню об'єкта дослідження в контексті поєднання потреб науки та практики; методи формальної логіки (аналіз, синтез, дедуція, індукція, аналогія), завдяки яким вдалося детальніше розглянути психологічні механізми використання тактичних прийомів за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку під час проведення слідчого експерименту; історико-правовий метод, який застосовувався для висвітлення змісту понять «тактичний прийом», «психологічні механізми», «неповнолітні потерпілі з вадами психофізичного розвитку»; системно-структурний – з метою формулювання завдань, реалізація яких відбувається завдяки психологічним механізмам використання тактичних прийомів за участю зазначеної категорії осіб. Наукова новизна полягає у виокремленні психологічних механізмів реалізації тактичних прийомів за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку під час проведення слідчого експерименту. Обґрунтовано потребу обов'язкового врахування під час криміналістичного дослідження особи неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку, її індивідуальних, психічних, фізичних, розумових особливостей, що впливають на процес проведення слідчого експерименту. Висновки. Одним з ефективних інструментів, які можуть забезпечити науково-прикладні результати під час досудового розслідування за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку, зокрема під час слідчого експерименту, є ґрунтовне дослідження психологічного механізму реалізації тактичних прийомів. Психологічні механізми передбачають пряму взаємодію між особою, яка проводить слідчу (розшукову) дію, та неповнолітньою потерпілою особою з вадами психофізичного розвитку, а також психологічну спрямованість уповноваженої особи на з'ясування істини та використання нею наукових рекомендацій у процесі відтворення дій з таких наукових галузей, як психологія, антропологія, валеологія.

Ключові слова: кримінальне провадження; криміналістика; тактичний прийом; психологічний механізм; слідчий експеримент; неповнолітня особа; вади психофізичного розвитку.

Вступ

Сучасна криміногенна ситуація в Україні обумовила підвищений інтерес як суспільства, так і законодавства до проблеми охорони інтересів особистості неповнолітнього. Нині проблема кримінальних правопорушень, учинених проти неповнолітніх, є однією з найактуальніших проблем у нашій країні.

Відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора, у період із січня до жовтня 2022 року було зареєстровано 312 450 кримінальних проваджень, серед яких 4258 кримінальних проваджень стосувалися вчинення кримінальних правопорушень відносно неповнолітніх осіб та 286 кримінальних проваджень, зареєстрованих стосовно вчинених кримінальних правопорушень стосовно осіб з вадами [1].

У криміналістиці значну увагу приділено вивченню кримінальних правопорушень, учинених неповнолітніми. Водночас вивчення особи неповнолітнього потерпілого є недостатнім. Зокрема, недостатню увагу приділено проблемі

захисту неповнолітніх осіб з вадами психофізичного розвитку, які володіють підвищеною віктимністю, від зазіхань на їхнє життя та здоров'я.

Тривалий час проблема вчинення кримінальних правопорушень щодо неповнолітніх з вадами психофізичного розвитку широко не обговорювалася та не досліджувалася, унаслідок чого маємо відсутність дієвого механізму виявлення, розслідування, запобігання кримінальним правопорушенням зазначеної категорії, а також відсутність механізму надання допомоги постраждалим дітям від насильницьких дій.

Вивчення питання реалізації психологічних механізмів використання тактичних прийомів за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку під час проведення слідчого експерименту має важливе значення для розвитку науки криміналістики, а генерування практичних навичок сприятиме поліпшенню процесу їх реалізації та ефективному виконанню завдань під час досудового розслідування. Саме тому вказані обставини свідчать про необхідність цього дослідження.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є висвітлення змісту характеристики неповнолітньої потерпілої особи з вадами психофізичного розвитку; розкриття сутності психологічних механізмів реалізації тактичних прийомів за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку під час проведення слідчого експерименту; досягнення наукового результату у вигляді теоретичних положень і практичних рекомендацій їх застосування.

Питання, пов'язані з проведенням слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх, розглянуто в працях: О. П. Ващук «Тактика використання невербальної інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій» [2], О. О. Кочура «Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження» [3], Т. В. Лукашкіна «Деякі проблемні питання законодавчого регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх (у світлі дії принципу правової визначеності)» [4, с. 134–138], М. Ю. Самченко «Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх» [5], В. М. Стешенка «Правовий захист дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір» [6], Г. К. Тетерятник «Гарантії забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні» [7, с. 115–119], С. В. Харченка «Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних» [8], Ю. М. Черноус «Психологічні основи реалізації тактичних прийомів» [9, с. 13–21].

Попри значні наукові напрацювання, на практиці виникають питання щодо психологічного механізму реалізації тактичних прийомів за участю неповнолітніх потерпілих осіб з вадами психофізичного розвитку під час проведення слідчого експерименту, деякі з них будуть розглянуті детальніше.

Виклад основного матеріалу

Охорона прав і законних інтересів неповнолітніх залежить від дотримання посадовими особами, які здійснюють розслідування, встановленого законом порядку проведення процесуальних, зокрема слідчих (розшукових) дій. Очевидно, що дії, які проводять за участю неповнолітніх, повинні точно відповідати вимогам кримінального процесуального законодавства та не порушувати їх [10, с. 60]. Результати дослідження законодавчих норм, слідчої та судової практики свідчать про те, що проблеми проведення окремих слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх, досі існують у практичній діяльності правоохоронних органів. Серед них можна виокремити:

1) процесуальні: відсутність педагогів або психологів під час проведення допитів неповнолітніх свідків; недостатній досвід роботи спеціалістів саме з такою категорією осіб; до участі в

допитах неповнолітніх і слідчих (розшукових) діях, що проводяться з ними, в окремих випадках як законних представників залучають осіб, які не відповідають вимогам законодавства України;

2) тактичні: складність встановлення психологічного контакту з неповнолітнім під час проведення слідчих (розшукових) дій;

3) організаційні: неможливість проводити слідчі (розшукові) дії в умовах, що виключають візуальне спостереження, недостатнє технічне оснащення кабінету слідчого з огляду на психоемоційний стан неповнолітньої особи, з якою проводяться слідчі (розшукові) дії.

Крім того, проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх повинно супроводжуватися ретельним збиранням, закріпленням й оцінкою доказів, урахуванням віку, фізичного та психологічного стану неповнолітнього, уважністю й продуманістю під час складання процесуальних документів, а також контролем з боку керівництва за розслідуванням кримінальних проваджень цієї категорії.

Аналіз слідчої практики свідчить, що досить часто слідчі допускають певні помилки під час проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх. Наслідки порушення норм Кримінального процесуального кодексу України тягнуть за собою недопустимість доказів. Кожна слідча (розшукова) дія має певні особливості щодо процедури її проведення. Дотримання цієї процедури є запорукою прийняття законного й обґрунтованого рішення в кримінальному провадженні, гарантією забезпечення прав неповнолітніх.

Зауважимо, що погляди науковців стосовно позиції визначення поняття та змісту тактичних прийомів щодо неповнолітніх потерпілих осіб з вадами психофізичного розвитку різняться та мають суттєві розбіжності в понятійній площині науки криміналістики. Серед науковців побутує думка, що термін «тактика» походить від грецького слова *taktika*, що в перекладі означає мистецтво побудови військ або їх керування, відповідно, на думку деяких знавців, термін «тактика» запозичене криміналістикою саме з військової сфери [11, с. 3].

Однак деякі вчені розглядають понятійний аспект тактики в криміналістичному полі як такому, що має елементи умовності, оскільки вона не рівноцінна військовій тактиці та її не слід зводити тільки до тих способів, застосування яких призводить до усунення конфліктних взаємозв'язків і протидії [8, с. 16].

Вивчаючи тлумачення терміна «криміналістична тактика», вважаємо слушним визначення М. В. Салтевського щодо криміналістичної тактики як системи наукових положень (принципів), рекомендацій стосовно організації та планування досудового й судового слідства, що є тактичними прийомами збирання, дослідження та використання доказів, які розробляють з метою організації,

планування й здійснення попереднього розслідування та судового слідства [12, с. 144].

Одним з ключових елементів у структурі криміналістичної тактики є тактичний прийом. На думку В. О. Гусевої, алгоритм його створення може бути різним. У разі, якщо дослідник визнає застосований слідчим раціональний спосіб дій, що має тактичний зміст, його завданням є перевірка відповідності цього способу законності, етичності й науковим засадам. Водночас законний та етичний способи дії створюються в результаті широкого наукового аналізу, остаточним завданням якого є перевірка раціональності нового прийому. Ця перевірка повинна здійснюватися в межах наукової роботи дослідника, який запропонував цей прийом шляхом апробації результатів дослідження, засвідченої відповідним актом [13, с. 8].

За результатами досліджень Ф. М. Сокирана та М. Ф. Сокирана, тактичний прийом – це найбільш доцільний у межах закону й етики спосіб дії слідчого, який з урахуванням певної слідчої ситуації спрямований на виконання завдань пізнання й управління в процесі розслідування [14, с. 46].

У криміналістичній літературі розроблено класифікацію тактичних прийомів, яка ґрунтується на:

- науковій організації праці (планування, розміщення та використання людських ресурсів, застосування методів дослідження матеріальних обставин, взаємозв'язок слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів);

- логіці (як результат, слідча версія);

- використанні знань з психології (встановлення психологічного контакту, аналіз позиції та показань учасників слідчих (розшукових) дій, допомога допитуваним особам у відновленні в пам'яті забутих фактів і правильному відтворенні раніше сприйнятих подій, фактів, психологічний вплив на допитуваних осіб для подолання їх негативної позиції в разі неправдивого свідчення).

Використання тактичного прийому передбачає знання психологічного механізму його реалізації. Так, В. Ю. Шепітько окреслює тактичний прийом як спосіб здійснення процесуальної дії, що спрямований на виконання її конкретного завдання, заснованого на психологічному механізмі її реалізації, що є найраціональнішим й ефективнішим у певних ситуаціях [15, с. 37].

Для використання тактичних прийомів під час слідчого експерименту слід враховувати можливість психологічного впливу за допомогою вербальних або невербальних засобів.

Психологічний вплив має зовнішнє (стосовно реципієнта) походження і, якщо буде сприйнятий ним, спричиняє зміни конкретних психологічних регуляторів певної активності людини [16]. На думку Ю. М. Черноус, психологічний вплив

супроводжує проведення слідчих (розшукових) дій складного (змішаного) характеру: пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту, залучення експерта й проведення експертизи. Наприклад, процес пред'явлення особи для впізнання викликає в учасників слідчої (розшукової) дії переживання та психологічний дискомфорт [9, с. 16]. Зазначене стосується й слідчого експерименту.

Психологічний механізм реалізації тактичного прийому передбачає безпосередню чи опосередковану взаємодію між особою, яка здійснює кримінальне провадження, та її респондентами; його психологічну спрямованість, пов'язану з відтворенням події, що трапилася, актуалізацією забутого, викриттям неправди, пошуком прихованого; психологічний ефект від використання тактичного прийому (пов'язаний з необхідністю отримання правдивих показань, виявленням слідів кримінального правопорушення) [9, с. 17].

Отже, слід зауважити, що психологічний механізм використання тактичних прийомів під час слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку, крім зазначеного вище, повинен передбачати анатомічні, валеологічні, психічні, фізичні та розумові здібності дитини з урахуванням відхилень її стану здоров'я.

Особа, згідно зі ст. 1 Закону України від 18 січня 2001 року «Про громадянство України», вважається дитиною до 18 років [17], і, відповідно, має статус неповнолітнього в кримінальному провадженні.

Слід зазначити, що в Кримінальному процесуальному кодексі України відсутнє тлумачення поняття «фізична вада». Процесуальні правила проведення слідчого експерименту поширюються також на осіб з вадами психофізичного розвитку, і дотримання цих правил є обов'язковим.

Вважаємо, що слідчий експеримент, який проводиться за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку, має загальні ознаки й особливості.

Відповідно до ст. 240 Кримінального процесуального кодексу України, з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, слідчий або прокурор має право провести слідчий експеримент шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань [18].

Законодавець визначає метою слідчого експерименту перевірку й уточнення відомостей, які уповноважена особа отримує шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події, проведення необхідних дослідів чи випробувань. Отже, зважаючи на те, що пріоритетом мети слідчого експерименту є перевірка й уточнення даних, то чи має фізіологічну зможу неповнолітня потерпіла особа з вадами психічного та/або

фізичного характеру вводити в оману слідчого, приховувати обставини, їх деталі, мати суперечності показів і відмовлятися від них. На нашу думку, діти з психофізичними вадами, у яких вбачається виражена сукупність відхилень станів в організмі внаслідок патологічного процесу, апіорі не матиме змоги до певного роду провокативних свідчень. Звісно, не слід узагальнювати, оскільки є приклади того, як такі діти можуть піддаватися «синдрому перебільшення», однак надавати перевагу свідомому обману, на нашу думку, – ні. Водночас слід урахувати, що психічні та фізичні хвороби за своїм перебігом мають індивідуальні ознаки в кожному окремому випадку та мають персоніфікований вияв у своєму вираженні.

Слід конкретизувати завдання слідчого в разі проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих осіб з вадами психофізичного розвитку.

На думку авторського колективу Національної академії внутрішніх справ, завдання, які розв'язують завдяки проведенню слідчого експерименту, на практиці не існують ізольовано одне від одного, вони поєднуються в різних комбінаціях, необхідним елементом яких завжди є отримання нових доказів. Один і той самий слідчий експеримент може бути спрямований і на перевірку доказів, і на встановлення умов, що спричинили вчинення кримінального правопорушення тощо [19, с. 11].

Поділяємо таку думку, оскільки проведення слідчого експерименту за участю неповнолітньої особи з психофізичними вадами надасть можливість отримати нові докази та встановити ті обставини кримінального правопорушення, які не були відомі під час попереднього збирання інформації, (наприклад, огляду місця події, допиту неповнолітнього потерпілого), встановити й усунути суперечності в показаннях підозрюваних, свідків, виявити причини й умови, що спричинили вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до Мінімальних стандартних правил Організації Об'єднаних Націй, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) уповноважені державні органи повинні поважати правовий статус неповнолітнього, сприяти його добробуту й уникати спричинення шкоди з урахуванням обставин провадження [20].

Саме тому під час слідчого експерименту може залучатися спеціаліст, який сприятиме створенню обстановки й умов проведення дослідів, які будуть найбільш наближеними до події кримінального правопорушення, розробить план, контролюватиме виконання, оцінюватиме отримані результати.

У деяких випадках є доцільним залучення перекладача, який забезпечить комунікацію слідчого з учасником слідчого експерименту, використовуючи мову міміки та жестів. У справах

осіб із фізичними вадами слідчий експеримент може проводитися не лише для перевірки показань, а й для перевірки його здатності бачити, чути, розрізняти шум, тони, звуки, сприймати людську мову, бачити об'єкти, їхні деталі, колір, форму, а також спостерігати певні явища. Слідчі експерименти в справах вказаних осіб переважно проводяться для виявлення суб'єктивних можливостей та індивідуальних особливостей. Наприклад, слідчий експеримент може сприяти перевірці тверджень учасників, які страждають на короткозорість, дальтонізм, астигматизм, щодо того, чи бачили вони предмет або явище та їхні особливості; тверджень осіб, що страждають на далекозорість, короткозорість, астигматизм, щодо того, чи не бачили вони обличчя або предмет (наприклад, тому, що був без окулярів). Загалом форми участі осіб із фізичними вадами в слідчому експерименті можуть бути різноманітними: від пасивної присутності – до активної участі в проведенні дослідних дій [21, с. 136].

У психології використовують близький за значенням термін «паралінгвізм» [22, с. 22]. Ідеться про ті жести, міміку, рухи тіла, звукові явища, що супроводжують мову людини та є відбиттям її стану, настрою, ставлення до чогонебудь.

Крім того, існує так зване поняття «фізіогноміка» (від грец. природа, думка, пізнавальна здатність), основу якої становлять методи визначення типу особистості людини, її душевних якостей і стану здоров'я з огляду на аналіз зовнішніх рис обличчя та його виразу.

У психологічній літературі наука фізіогноміка окреслює зв'язки між рисами обличчя й особливостями характеру людини, визначає не стільки дійсний характер і можливу поведінку, скільки те, як людину переважно сприймає незнайома неупереджена людина, що побачила її вперше [23, с. 98–101].

Цікавою є думка О. П. Ващук, яка вважає, що мовлення посідає вагомe місце під час сприйняття, фіксації, упорядкування, відображення даних, одержаних у процесі проведення слідчої (розшукової) дії. Але слід зважати й на місце та значення невербальної інформації – природно обумовлених ознак мовлення: міміки та жестів тіла, які постійно супроводжують мовленнєве спілкування, у своєрідній формі відтворюють істинну реакцію особи на доволишню обстановку. Але, згідно з чинним законодавством України, такі емоційно-психологічні реакції особи, спричинені зовнішніми та внутрішніми, суб'єктивними й об'єктивними чинниками не підлягають фіксуванню в процесуальному документі під час проведення слідчих (розшукових) дій [2, с. 140–141], однак мають важливе тактичне значення.

Отже, у деяких випадках доцільною є участь спеціаліста відповідної галузі, а саме

фізіогноміста, який здатний буде буквально «прочитати» на обличчі та визначити за рухами тіла, жестами, мімікою емоційне забарвлення дитини, її психологічний стан, відчуття, зокрема емоції.

У випадку з проведенням слідчих (розшукових) дій з неповнолітніми законодавець зобов'язує уповноважену особу залучити до її проведення законного представника, педагога або психолога, який повинен мати спільні з дитиною погляди, переконання, позицію, бути опорою та підтримкою під час проведення слідчого експерименту. Неповнолітній має довіряти цій особі, оскільки створення подібних умов пришвидшить процес довіри між ним і слідчим. Участь у допиті неповнолітньої особи такого фахівця забезпечить повноту отримання показань завдяки правильно сформульованим питанням.

У процесі життя й розвитку неповнолітнього його відносини з батьками й іншими особами, які можуть бути наділені повноваженнями законних представників, складаються по-різному. Саме прихильність, взаєморозуміння, довіра неповнолітнього до законного представника є прямим шляхом до їх активної, спільної та узгодженої участі в процесуальній діяльності, що, зрештою, сприяє забезпеченню прав і захисту інтересів неповнолітнього [24, с. 141].

Отже, на наш погляд, це цілком слушна думка, адже, приймаючи рішення про допуск особи як законного представника неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку до участі в проведенні слідчого експерименту, слідчий у кожному випадку повинен з'ясувати, чи не існує конфлікту інтересів, чи здатний неповнолітній цієї категорії цілком довіритися та відчувати себе в безпеці під час проведення слідчого експерименту, оскільки варто уникати психоемоційного перенапруження дитини.

Крім того, залучення педагога або психолога під час слідчої (розшукової) дії має вагомий значення з огляду на те, що ці учасники зможуть якнайшвидше подолати «психологічні бар'єри». Психологи/педагоги спроможні завдяки спеціальним прийомам і методикам розпізнати відчуття й емоційний стан неповнолітнього, водночас бути активними учасниками процесу та ставити запитання, які сприятимуть складанню надалі психологічного портрета, який пришвидшить процес психологічного контакту між суб'єктами.

Під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку доцільним є залучення лікаря. Присутність фахівця в галузі медицини дозволить слідчому не допустити помилок під час взаємодії та скорегує на розуміння «особливостей», якими наділена дитина внаслідок її патологічного стану.

Зазначені вище особи є гарантом забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх осіб з вадами психофізичного розвитку.

На тривалість слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітнього потерпілого, свідка впливає вік особи: слідчі (розшукові) дії за участю неповнолітнього потерпілого у віці старше чотирнадцяти років не може тривати безперервно понад годину, а загалом – понад дві години на день [18].

Однак неповнолітні потерпілі з вадами психофізичного розвитку можуть мати значно нижчий рівень психологічної та фізичної витривалості, тож це питання слід реалізовувати з огляду на індивідуальні якості осіб зазначеної категорії та розмежовувати час проведення слідчого експерименту за власним баченням, не порушуючи загальноприйняті норми.

Отже, доцільно виокремити такі психологічні механізми використання тактичних прийомів під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку:

1. Тактичний прийом «Асоціативний». На стадії формування показань у пам'яті неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку утворюються суміжні асоціації між образами предметів і явищ, в яких вони сприймалися. Щоб допомогти пригадати образ, слідчий має нагадати про предмет або явище, які перебуватимуть з предметами слідчого експерименту в просторовому зв'язку. Так, дитині можна показати обстановку місця події, що сприятиме пригадуванню подробиць події. З особами, які мають психофізичні розлади, слід бути максимально делікатними, оскільки в їх пам'яті подібним чином можна відновити не лише пов'язані між собою образи предметів і явищ, а й тривожні думки, дії та їх послідовність, переживання та емоційну нестабільність, наслідком чого може стати неотримання бажаного результату, погіршення самопочуття дитини.

2. Тактичний прийом «Схожості». Цей прийом використовують для актуалізації у свідомості неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку забутих уявлень, думок, почуттів шляхом нагадування йому подразників (предметів, понять). Наприклад, використавши під час слідчого експерименту предмет кримінального правопорушення, його макет (ніж, зброю), можна викликати в дитини уявлення не лише про власне подію, а й про її дії та дії підозрюваного. Зазначена категорія дітей не здатна повною мірою повідомити про вчинене правопорушення стосовно неї унаслідок дисонансу психічного та фізичного процесів організму, зниження функціональних можливостей нервової, опорно-рухової системи, однак будь-яке слово чи репліка за співзвучністю, які могли б звучати під час правопорушення, можуть викликати

в пам'яті дитини ті емоції, які допоможуть слідчому зрозуміти послідовність подій і встановити психологічні портрети учасників події.

3. Тактичний прийом «Наочності». Цей прийом застосовують тоді, коли неповнолітній потерпілий з вадами психофізичного розвитку не може висловити словами ті чи інші властивості, ознаки предмета, явища, повідомити про послідовність діянь. Слідчий тим часом може застосувати шкалу кольорів, малюнки, графіки, моделі схожих предметів, які можуть допомогти потерпілому показати те, що цікавить слідчого. Можна також попросити дитину зобразити на папері те, що йому важко описати словами, та відтворити діями під час проведення слідчого експерименту.

4. Тактичний прийом «Емоційності». Нерідко під час слідчого експерименту неповнолітні особи з вадами психофізичного розвитку через пережиті обставини події, емоційну нестабільність, виснаженість і напругу не здатні зв'язно й послідовно передати інформацію. Одним заважає зробити це хвилювання, незвична обстановка, відчуття тривоги, іншим – побоювання небажаного, третім – фізична та психологічна нездатність. Через це неповнолітній потерпілий перебуває в стані схвильованої напруги, стриманий у своїх відповідях і намагається захистити себе від довікля, оскільки все, що пов'язано з подією, у якій довелося опинитися, викликає в нього страх і відчуття незахищеності. У цьому випадку слідчий, завдяки впливові на неповнолітнього певною інформацією, допомагає йому освоїтися з обстановкою, знімає напругу, дає можливість заспокоїтися, відволіктися, створює «доброзичливу атмосферу у відносинах».

5. Тактичний прийом «Єдності». Цей прийом полягає у встановленні емоційного контакту з неповнолітнім потерпілим з вадами психофізичного розвитку. Аби вступити з дитиною в діловий психологічний контакт, слідчий через близьких, друзів, знайомих ознайомлюється з характерними особливостями дитини, особисто спостерігає за дитиною, намагаючись вивчити риси її характеру, темперамент, інтереси. З'ясувавши ціннісні орієнтації та соціальні установки, слідчий ніби занурюється в життя неповнолітнього та намагається створити атмосферу довіри й відвертості під час слідчого експерименту.

6. Тактичний прийом «Інерція». Це своєрідний прийом, сутність якого полягає в тому, що слідчий, розмовляючи з неповнолітнім з вадами психофізичного розвитку, непомітно переводить бесіду на абстрактні теми, під час яких з'ясовує важливі факти. Потерпілий, захоплений розповіддю про стороннє, нейтральне, за вмілого спрямування розмови, «за інерцією» розпочинає контакт зі слідчим. Цей прийом використовують плавно та непомітно. Іноді такі переходи треба робити

неодноразово. Однак не слід забувати про психоемоційне самопочуття дитини задля запобігання повторності психологічних травмвань.

7. Тактичний прийом «Просторовий». У психології до засобів спілкування відносять просторове взаєморозташування сторін учасників спілкування. Простір як знакова система під час спілкування є предметом вивчення такої галузі психології, як проксемика. З нашого погляду, використання просторового розташування як засобу спілкування в процесі слідчого експерименту має свої особливості, пов'язані зі специфікою пізнавального процесу. Дитина повинна йти попереду інших учасників слідчої (розшукової) дії, своїм положенням у просторі вона вказує маршрут пересування й об'єкти, що цікавлять слідство. Таким чином, у проведенні цієї слідчої (розшукової) дії просторове розташування використовується як засіб передачі інформації.

Так, у криміналістичній літературі зазначено, що в процесі спілкування слід акцентувати на позах його учасників: як вони стоять, сидять, пересуваються під час розмови. Інформаційне значення мають також і пози, які може демонструвати особа, яка не здатна висловити за допомогою мови свої почуття, думки, переживання, емоційний стан і детально розповісти про подію.

Використання таких тактичних прийомів, як: «слабкі місця», «створення напруги», «форсований темп» – не допускається під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих осіб з вадами психофізичного розвитку, оскільки є ризики психологічного травмування дитини, яке може призвести до повторного емоційного стресу неповнолітнього потерпілого.

Вагоме місце в проведенні слідчого експерименту за участю зазначеної категорії осіб посідає виникнення складнощів через дефіцит, спотворення інформації щодо обставин події. Виникають такі суперечності: зібрані матеріали кримінального провадження суперечать версії слідчого про подію кримінального правопорушення; виникають складнощі в проведенні слідчих (розшукових) дій, стає неможливим одержання показань (наприклад, важка хвороба); складнощі допиту деяких категорій громадян (неповнолітніх осіб, що мають фізичні аномалії (важкохворих) осіб) [25, с. 125].

Досягнення вірогідності результатів слідчого експерименту можливе лише за умови сукупного відтворення обстановки й обставин кримінального правопорушення та психологічного стану неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку на момент вчинення події.

У цьому контексті доречною є думка В. О. Коновалової та В. Ю. Шепітька, які справедливо зазначають, що психічний стан особи, пов'язаний з тією чи іншою подією, відтворити

загалом неможливо, оскільки він зумовлений низкою обставин, і конкретною обстановкою події, яка має особливий емоційний вплив, тому що є подією злочину. Залежно від ролі осіб, які брали участь у ній, їхній психічний стан буде різним. Відтворення в експерименті психічного стану, рівного або подібного наявному в момент події, означало б повторення самої події, що практично неможливо. В експерименті повторюються лише обстановка й обставини, пов'язані з подією. Отже, підґрунтя, необхідне для створення ідентичного психічного стану, відсутнє, саме тому його відтворення в колишньому вигляді не настає [26, с. 240]. Наприклад, неповнолітня особа під час допиту надає показання, що в момент нанесення їй тілесних ушкоджень підозрювана особа була дуже розлючена, проєктувала почуття роздратування та гніву стосовно неї, а вона сама відчувала страх і біль. Під час проведення слідчого експерименту неповнолітньому потерпілому з вадами психофізичного розвитку пропонують продемонструвати послідовність дій. Дитина може бути зосереджена та спокійна, що свідчить про те, що вона перебуває в стані психологічної рівноваги, тобто в цьому прикладі в момент вчинення кримінального правопорушення та проведення слідчої (розшукової) дії особа перебуває у двох протилежних емоційних станах.

Сприяє розв'язанню поставлених завдань залучення компетентних представників державних органів: Служби в справах дітей і сім'ї районної/обласної державної адміністрації, Національної соціальної сервісної служби України. З метою реалізації профілактичної функції корисною є взаємодія із громадськими організаціями, які опікуються інтересами дітей («Ла Страда») [27, с. 212].

Отже, слід акцентувати на тому, що практики мають усвідомлювати, що психологічні механізми використання тактичних прийомів, які вони застосовують під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх осіб з вадами психофізичного розвитку, мають спиратися не лише на результати досліджень наук психології, біології, антропології, валеології.

Наукова новизна

Наукова новизна полягає в тому, що в статті сформульовано й обґрунтовано комплекс рекомендацій із застосування тактичних прийомів, висвітлено низку актуальних питань, спрямованих на підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування. Наукова новизна полягає у виокремленні психологічних

механізмів використання тактичних прийомів за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку під час проведення слідчого експерименту. Обґрунтовано необхідність обов'язкового врахування під час криміналістичного дослідження особи неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку, її індивідуальних, психічних, фізичних, розумових особливостей, що впливають на процес проведення слідчого експерименту.

Вивчення психологічних механізмів використання тактичних прийомів під час проведення слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку має вагомим значенням для розвитку науки криміналістики, а генерування практичних навичок сприятиме покращенню процесу їх реалізації та ефективному виконанню завдань під час досудового розслідування, оскільки: 1) неповнолітні потерпілі особи з вадами психофізичного розвитку належать до особливої правової категорії серед громадян; 2) психологічний стан неповнолітнього потерпілого з вадами психофізичного розвитку має значні відмінності від звичного стану та можливостей неповнолітньої особи; 3) метою слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку є перевірка та уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення з урахуванням психологічних та фізичних особливостей учасників, зокрема отримання нової інформації; 4) процес підготовки до слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих осіб з вадами психофізичного розвитку є складним і клопітким завданням, яке передбачає відповідальність уповноваженої особи з метою недопущення порушення прав неповнолітніх осіб зазначеної категорії.

Висновки

Психологічний механізм реалізації тактичних прийомів під час слідчого експерименту за участю неповнолітніх потерпілих з вадами психофізичного розвитку заснований на законі способу впливу уповноваженої особи на неповнолітнього потерпілого з метою отримання максимально повної інформації про кримінальне правопорушення з огляду на біологічні, фізичні, розумові здібності дитини. Наведена система прийомів психологічного впливу не є вичерпною, але вона може стати певним теоретичним підґрунтям у діяльності слідчого під час розслідування кримінального правопорушення.

REFERENCES

- [1] Yedynyi zvit pro kryminalni pravoporushennia: zvitnist za sichen-zhovten 2022 r. [Single report on criminal offences: reporting for January-October 2022]. (n.d.). *gp.gov.ua*. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/prozayestrovani-kryminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> [in Ukrainian].
- [2] Vashchuk, O.P. (2017). Taktyka vykorystannia neverbalnoi informatsii pry provedenni slidchykh (rozshukovykh) dii [Tactics of using non-verbal information when conducting investigative (search) actions]. *Kryminalne pravo i protses. Pravova Derzhava, Criminal law and process. Constitutional state*, 25, 140-148 [in Ukrainian].
- [3] Kochura, O.O. (2015). *Nepovnolitnii poterpilyi yak uchasnyk kryminalnogo provadzhennia [A minor victim as a participant in criminal proceedings]*. O.O. Yukhno (Eds.). Kharkiv: NikaNova [in Ukrainian].
- [4] Lukashkina, T.V. (2019). Deiaki problemni pytannia zakonodavchoho rehulyiuvannia kryminalnogo provadzhennia shchodo nepovnolitnikh (u svitli dii pryntsyphu pravovoi vyznachivosti) [Some problematic issues of legislative regulation of criminal proceedings against minors (in the light of the principle of legal certainty)]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnogo humanitarnoho universytetu, Scientific Bulletin of the International Humanitarian University*, 37, 134-138 [in Ukrainian].
- [5] Samchenko, M.Yu. (2011). Kryminolohichna kharakterystyka ta poperedzhennia simeinoho nasylstva shchodo nepovnolitnikh [Criminological characteristics and prevention of family violence against minors]. *Candidate's thesis*. Lviv: Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].
- [6] Steshenko, V.M. (2019). *Pravovyi zakhyst prav ditei ta pidlitkiv i bezpechnyi informatsiynyi prostir [Legal protection of the rights of children and adolescents and a safe information space]* (2nd ed. rev.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- [7] Teteriatnyk, H.K. (2017). Harantii zabezpechennia prav i zakonnykh interesiv nepovnolitnikh u kryminalnomu provadzhenni [Guarantees of ensuring the rights and legitimate interests of minors in criminal proceedings]. *Pivdenoukrainskyi pravnychiy chasopys, South Ukrainian legal journal*, 1, 115-119 [in Ukrainian].
- [8] Kharchenko, S.V. (2016). Taktyka provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii za uchastiu nepovnolitnikh pidozriuvanykh [Tactics of investigative (search) actions involving minor suspects]. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
- [9] Chornous, Yu.M. (2020). Psykholohichni osnovy realizatsii taktychnykh pryimiv [Psychological foundations of the implementation of tactical techniques]. *Yurydychna psykholohiia, Legal psychology*, 1(26), 13-21. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.13> [in Ukrainian].
- [10] Bandurka, I.O. (2021). Kryminalno-protseualne rehulyiuvannia slidchykh dii za uchastiu nepovnolitnogo [Criminal procedural regulation of investigative actions involving a minor]. *Nashe pravo, Our right*, 3, 45-53. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2021.3.7> [in Ukrainian].
- [11] Tyshchenko, M.V., & Dusheiko, H.O. (2002). Taktychni osoblyvosti realizatsii operatyvno-rozshukovoi informatsii pry porushenni kryminalnoi spravy [Tactical features of the implementation of operational investigative information in the initiation of a criminal case]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnogo universytetu vnutrishnikh sprav, Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs*, 17, 3-6. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnvus_2002_17_3 [in Ukrainian].
- [12] Saltevskiy, V.M. (2001). *Kryminalistyka [Criminalistics]*. (Vols. 1-2), (vol. 2). Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
- [13] Husieva, V.O. (2018). Formuvannia ta realizatsiia taktychnoho pryimu v slidchii praktytsi [Formation and implementation of tactical techniques in investigative practice]. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*, 2(2), 151-154. Retrieved from <http://jurnaluljuridic.md/index.php/main/article/view/883> [in Ukrainian].
- [14] Sokyran, F.M., & Sokyran, M.F. (2014). Kharakterystyka taktychnykh pryimiv psykholohichnogo vplyvu u kryminalistychnii diialnosti slidchoho [Characterization of tactical methods of psychological influence in the criminalistic activity of the investigator]. *Kryminalistychnyi visnyk, Forensic Herald*, 1(21), 42-52 [in Ukrainian].
- [15] Shepitko, V.Yu. (2007). *Kryminalistychna taktyka (systemno-strukturnyi analiz) [Forensic tactics (systemic and structural analysis)]*. Kharkiv: Kharkiv yuryd. [in Ukrainian].
- [16] Nikolaienko, S., & Nikolaienko, V. (2011). Katehoriia psykholohichnogo vplyvu psykholohii [Category of psychological impact of psychology]. *Svitohliad - Filosofiia – Relihiia, Worldview - Philosophy – Religion*, 1(1), 76-85. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39499/09Nikolaienko2.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- [17] Zakon Ukrainy "Pro hromadianstvo Ukrainy": vid 18 sich. 2001 r. No. 2235-III [Law of Ukraine "On Ukrainian citizenship" from January 18, 2001, No. 2235-III]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text> [in Ukrainian].
- [18] Kryminalnyi protseualnyi kodeks Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. No. 4651-VI [Criminal Procedure Code of Ukraine from April 13, 2012, No. 4651-VI]. (n.d.). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
- [19] Antoniuk, P.Ye., Antoshchuk, A.O., & Piaskovskyi, V.V. (et al.). (2021). *Taktyka provedennia slidchoho eksperymentu pid chas dosudovoho rozsliduvannia [Tactics of an investigative experiment during a pre-trial investigation]*. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
- [20] Mizhnarodni standarty protsedury zastosuvannia do nepovnolitnikh uviaznenykh zakhodiv dystsyplinarnoho vplyvu [International standards of the procedure for applying disciplinary measures to juvenile prisoners]. *Pekinski pravyla, Beijing rules*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text [in Ukrainian].
- [21] Kurnaieva, K.H. (2021). Psykholohichni osnovy provedennia slidchoho eksperymentu [Psychological foundations of an investigative experiment]. *Kryminalnyi protses, kryminalistyka, Criminal process, criminology*, 5(40), 133-137. DOI: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.943> [in Ukrainian].
- [22] Konovalova, V.E. (1997). *Pravovaia psikhologiia [Legal psychology]*. Kharkov: Konsum [in Russian].

- [23] Khomynych, O.H. (2015). Istoriia fizionomiky [History of physiognomy]. *Aktualni pytannia istorii ta metodologii psykholohii, Current issues of the history and methodology of psychology*, 98-101 [in Ukrainian].
- [24] Kharchenko, S.V., & Symchuk, A.S. (2021). Zaluchennia zakonnoho predstavnyka u kryminalnykh provadzheniakh za uchastiu nepovnitnikh osib [Involvement of a legal representative in criminal proceedings involving minors]. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu "Odes'ka yurydychna akademii", Scientific works of the National University "Odesa Law Academy"*, 28, 137-144. DOI: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v28i0.707> [in Ukrainian].
- [25] Nikitina-Dudikova, H.Yu. (2022). Typovi slidchi sytuatsii pochatkovoho etapu rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkanosti ditei [Typical investigative situations of the initial stage of the investigation of criminal offenses against the sexual freedom and sexual integrity of children]. *Juris Europensis Scientia*, 2. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.358> [in Ukrainian].
- [26] Konovalova, V.O., & Shepitko, V.Yu. (2008). *Yurydychna psykholohiia [Legal psychology]* (2nd ed., rev.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- [27] Kashpur, A.S. (2021). Orhanizatsiino-taktychni zasady vzaiemodii diznavacha u protsesi rozsliduvannia kryminalnykh prostupkiv, vchynenykh nepovnitnimy [Organizational and tactical principles of the interrogator's interaction in the process of investigating criminal offenses committed by minors]. *Nove ukrainske pravo, New Ukrainian law*, 6, 207-213. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.31> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: звітність за січень–жовтень 2022 р. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
- [2] Ващук О. П. Тактика використання невербальної інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій. *Кримінальне право і процес. Правова Держава*. 2017. № 25. С. 140–148.
- [3] Кочура О. О. Неповнолітній потерпілий як учасник кримінального провадження : монографія / за заг. ред. О. О. Юхна. Харків : НікаНова, 2015. 249 с.
- [4] Лукашкіна Т. В. Деякі проблемні питання законодавчого регулювання кримінального провадження щодо неповнолітніх (у світлі дії принципу правової визначеності). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2019. № 37. С. 134–138. (Серія «Юриспруденція»).
- [5] Самченко М. Ю. Кримінологічна характеристика та попередження сімейного насильства щодо неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 216 с.
- [6] Стешенко В. М. Правовий захист прав дітей та підлітків і безпечний інформаційний простір : навч. посіб. 2-ге вид., змін. Харків : Право, 2019. 392 с.
- [7] Тетерятник Г. К. Гарантії забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 1. С. 115–119.
- [8] Харченко С. В. Тактика проведення слідчих (розшукових) дій за участю неповнолітніх підозрюваних : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2016. 237 с.
- [9] Чорноус Ю. М. Психологічні основи реалізації тактичних прийомів. *Юридична психологія*. 2020. № 1 (26). С. 13–21. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.13>.
- [10] Бандурка І. О. Кримінально-процесуальне регулювання слідчих дій за участю неповнолітнього. *Наше право*. 2021. № 3. С. 43–53. DOI: <https://doi.org/10.32782/NP.2021.3.7>.
- [11] Тищенко М. В., Душейко Г. О. Тактичні особливості реалізації оперативно-розшукової інформації при порушенні кримінальної справи. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2002. № 17. С. 3–6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnvus_2002_17_3.
- [12] Салтєвський В. М. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 588 с.
- [13] Гусєва В. О. Формування та реалізація тактичного прийому в слідчій практиці. *Jurnalul Juridic național: Teorie și Practică*. 2018. № 2 (2). С. 151–154. URL: <http://jurnaluljuridic.md/index.php/main/article/view/883>.
- [14] Сокиран Ф. М., Сокиран М. Ф. Характеристика тактичних прийомів психологічного впливу у криміналістичній діяльності слідчого. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 1 (21). С. 42–52.
- [15] Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юрид., 2007. 432 с.
- [16] Ніколаєнко С., Ніколаєнко В. Категорія психологічного впливу психології. *Світогляд – Філософія – Релігія*. 2011. № 1 (1). С. 76–85. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39499/09Nikolaienko2.pdf?sequence=1>.
- [17] Про громадянство України : Закон України від 18 січ. 2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.
- [18] Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
- [19] Тактика проведення слідчого експерименту під час досудового розслідування : метод. рек. / [П. Є. Антонюк, А. О. Антощук, В. В. П'ясовський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. 70 с.
- [20] Міжнародні стандарти процедури застосування до неповнолітніх ув'язнених заходів дисциплінарного впливу. *Пекінські правила*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211#Text.
- [21] Курнаєва К. Г. Психологічні основи проведення слідчого експерименту. *Кримінальний процес, криміналістика*. 2021. № 5 (40). С. 133–137. DOI: <https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i5.943>.
- [22] Коновалова В. Е. Правовая психология. Харьков : Консум, 1997. 160 с.

- [23] Хоминич О. Г. Історія фізіономіки. *Актуальні питання історії та методології психології*. 2015. С. 98–101.
- [24] Харченко С. В., Симчук А. С. Залучення законного представника у кримінальних провадженнях за участю неповнолітніх осіб. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2021. Т. 28. С. 137–144. DOI: <https://doi.org/10.32837/npuola.v28i0.707>.
- [25] Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 2. DOI: <https://doi.org/10.32837/chern.v0i2.358>.
- [26] Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. *Юридична психологія* : підручник. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Харків : Право, 2008. 240 с.
- [27] Кашпур А. С. Організаційно-тактичні засади взаємодії дізнавача у процесі розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми. *Нове українське право*. 2021. № 6. С. 207–213. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.6.31>.

Стаття надійшла до редколегії 28.09.2022

Suvorova A. – Postgraduate Student of the Department of Forensic Science and Forensic Medicine of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7508-290X>

Psychological Mechanisms of Using Tactical Techniques during an Investigative Experiment with the Participation of Minor Victims with Defects of Psycho-Physical Development

*The scientific article is devoted to the coverage of topical issues that arise in the practical investigative units of the National Police of Ukraine during the investigative experiment involving minor victims with psychophysical disabilities. The **purpose** of the article is to research and highlight the content of the characteristics of a minor victim with psychophysical developmental disabilities, to reveal the essence of the psychological mechanisms of using tactical techniques with the participation of minor victims with psychophysical developmental disabilities during an investigative experiment, as well as to achieve a scientific result in the form of theoretical provisions regarding practical recommendations their application. The **methodological basis** of the research is the dialectical method, which contributed to the understanding of the research object in the context of combining the needs of science and practice; methods of formal logic (analysis, synthesis, deduction, induction, analogy), which made it possible to examine in more detail the psychological mechanisms of using tactical techniques with the participation of minor victims with disabilities of psychophysical development during the investigative experiment; historical and legal method, which was used to clarify the content of the concepts «tactical technique», «psychological mechanisms of using tactical techniques», «psychological mechanisms of using tactical techniques with the participation of minor victims with disabilities of psychophysical development», structural – for the purpose of formulating tasks to be implemented with the help of psychological mechanisms of using tactical techniques with the participation of this category of persons. The **scientific novelty** consists in identifying the psychological mechanisms of the use of tactical techniques with the participation of minor victims with disabilities of psychophysical development during the investigative experiment. The necessity of mandatory consideration during the forensic investigation of the person of the minor victim with disabilities of psychophysical development, his individual, mental, physical and mental characteristics, which affect the process of conducting and qualitative documentation of the investigative experiment, is substantiated. **Conclusions.** One of the effective tools that can provide positive scientific and applied results in the course of a pre-trial investigation involving minors with psychophysical developmental disabilities, in particular, during an investigative experiment, is a thorough study of the psychological mechanism of using tactical techniques. Psychological mechanisms of using tactical techniques with the participation of minor victims with disabilities of psychophysical development during the investigative experiment involves direct interaction between the person conducting the investigative (search) action and the minor victim with disabilities of psychophysical development, including the psychological focus of the authorized person on finding out the truth and its use of scientific methods in the process of reproducing actions from various scientific fields, such as psychology - the science of the soul, anthropology – the science of man, valeology – the science of human health. The development and improvement of psychological mechanisms for the use of tactical techniques during an investigative experiment with the participation of minors with disabilities of psychophysical development should closely interact with the directions of science that study mental phenomena and human behavior, because with the help of this relationship, the authorized person may be able to achieve the desired result under the time of conducting an investigative experiment with the participation of minors of this category.*

Keywords: criminal proceedings; criminalistics; tactical reception; psychological mechanism; investigative experiment, a minor, defects of psychophysical development.